

SURİYELİ MÜLTECİLERİN PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'DE YAŞAM

*"Bize Misafir dediler.  
Söyleyiniz, kimdir misafir?  
Var mıdır kanunda karşılığı?"*

**SURİYELİ MÜLTECİLERİN  
PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'DE YAŞAM**

**Özge Biner & Cavidan Soykan**

NİSAN 2016



## **"Bize Misafir dediler. Söyleyiniz, kimdir misafir? Var mıdır kanunda karşılığı?": Suriyeli Mültecilerin Perspektifinden Türkiye'de Yaşam**

**Özge Biner&Cavidan Soykan**

### **Giriş**

Zorunlu göç ifadesi, 'mülteci'nin failliğini dışlarken, göç kavramı kendi içinde çelişkili bir şekilde, onu seçim ve karar ile ilişkilendirir (Turton 2003: 1). Halbuki mültecilik deneyimindeki ortaklık, bu zorunlu hareketin genelliğinden ziyade, geride bırakıla(maya)n hayat, sınır rejimi ve gidilen ülkede deneyimlenen hukuki çerçeve ile ekonomik ve sosyal hayat gibi çeşitli yapısal faktörlerin birbiriyle kurduğu karşılıklı ilişkilere ve bu ilişkilerin niteliğine bağlıdır. (Jansen ve Löfving 2009: 8). Yerinden edilme ve mültecilik deneyimi genelleştirilebilecek, tek tipe indirgenebilecek bir olay değildir (Malkki 1995; Zetter 2007). Ne var ki, bu süreçte bireylerin sığınma sürecinde tabi olduğu bürokratik kuralların, idari prosedürlerin ortaklığının, bireysel deneyimi kolektif hale getiren bir tarafı bulunmaktadır. Sığınma sürecinde yasal prosedürün, hukuki statü ve pratiklerin bireylere buldukları an ve mekanda ne tür bir hayat kurabilme imkanı tanıdığı, fiziksel ve zihinsel anlamda ne tür bir hareketliliğe ve/ya sıkışmışlığa/kapanmaya sebep olduğu bu çalışmanın başlıca sorunsalları arasındadır. Gelinek ülkedeki hukuki süreç ve statünün niteliği, insanların yer edinme sürecinde hayatla ilişkilene, diğerk bir deyişle bir yere ait hissetme-hissetmeme veya bir yere yerleşme-yerleşememe hallerini belirler. Bu açıdan ele alındığında hukuki statü yerinden edilme sürecini/deneyimini tanıma ve tasvir etmekten öte, bu sürecin/deneyimin yeniden üretilmesinde etkin bir işleve sahiptir (Kelly 2009: 27).

Bu çalışma 2011 yılı ve sonrasında ülkelerindeki giderek artan şiddet sonucu Suriye'den Gaziantep'e göç etmek zorunda kalmış; farklı sınıfsal, etnik, dinsel ve dilsel gruplardan kadın ve erkeklerin yerinden edilme ve Gaziantep'te kurmaya çalıştıkları yeni hayata dair yer edinme pratiklerine odaklanmaktadır. Çalışma geride bıraktıkları savaşa rağmen, Suriye'ye sınır olan bir şehirde Suriyelilerin hukuki özne olarak, yaşadıkları zaman ve mekanda hayat kurabilmelerinin ne derece ve nasıl mümkün olduğunu incelemeyi

hedeflemektedir. Yer edinme kavramı, yerinden olmanın bir karşılığı olmanın yanı sıra, bu çalışma bağlamında farklı bir anlam da taşımaktadır. Yer edinme ile kastedilen sadece fiziksel olarak bir yerden bir yere göç etme değil, gidilen yerde kaybedilen/geride bırakılan hayatın karşılığı olarak bir hayat kurma ve bu anlamda kişinin yeni mekanında yaşama, çalışma, dinlenme ve ilişkilene kapasitelerine işaret etmektedir (Jansen ve Löfving 2009: 13). Göç çalışmalarında, mekan literatürüne referansla yer edinme, mülksüzleşen bireylerin belli bir şehirdeki olanak ve sınırlamalar içerisinde bağlantı ağlarını yeniden kurdukları sosyal süreçleri işaret etmektedir. Ters anlamda yerinden edilme de, sadece sınır geçme gibi birtakım hareketlilikleri değil; işsizlik, yarı-zamanlı çalışma, düşük ücretle çalışma, sosyal statü kaybı ve aşağı yönlü sosyal hareket gibi türlü şekillerde mülksüzleşen söz konusu bireylerin artan oranda güvencesizleşmesini de ifade eder. Bu anlamda yerinden edilme yer, mekan ve iktidar kavramlarını birbirine bağlayan bir süreci tanımlar (Glick Schiller & Çağlar, 2015:7).

Çalışmada Gaziantep’de görüşülen Suriyelilerin çatışma sonrası geldikleri bu yeni mekanda normal bir hayatı tekrar inşa etme süreçlerine odaklanılacaktır. Normal bir hayat inşası ile kastedilen öncelikle kendisi ve ailesinin geçimini sağlama, ilişkisel bir aidiyet geliştirme ve kültürel bir bağlılık kurma süreçleri ve bu süreçler ile sahip olunan haklar anlamında Türkiye’de sağlanan hukuki koruma/statü arasındaki ilişkidir (Stefansson 2004:174 içinde Jansen 2009: 44). Bu süreç ve ilişkilere Suriye’de geride bırakılan(maya)n hayat, ekonomik ve sosyal boyutu ile sınır rejimi, misafirlik ve geçici koruma statüsü ile şimdi ve gelecek tasavvuru üzerinden odaklanılarak, Suriyelilerin Gaziantep’te yer edinme kapasitelerinin tartışmaya açılması amaçlanmaktadır. Sonuçta yer edinebilme gücü mültecinin kapasitesi olarak ortaya çıkmaktadır. Yeni gelinen mekana sabitleme çabası ile sürekli bir değişim hali, diğer bir deyişle sınırın öte tarafında devam eden savaş ve beraberinde getirdiği devam eden göç arasındaki çelişkili ilişki analizin merkezinde yer alacaktır. (Kelly 2009: 26)

Mültecilerin yaşadıkları mekanla, mekandaki insanlarla, gündelik hayatla kurdukları ilişkide tabi oldukları hukuki statünün hayat kurma ve sürdürme anlamında onlara ne sunduğu ve sunmadığı belirleyicidir (Biner 2016). Gaziantep’teki Suriyeliler açısından da şimdideki gündelik hayat, Suriye’de geride bırakılan hayat ve bu hayatla devam eden bağlantısallık ve/ya istemdişi kopukluk üzerinden pratik edilmektedir. Sınır hattı üzerinde yaşarken sınırın geçirgenliği ve bu geçirgenliğin sürekli ve ani değişimi sadece geçmişle ve Suriye’deki hayatla bağlantıyı değil aynı zamanda şimdide yeni bir hayat kurma mücadelesini (bunun karşılığını Türkiye’deki yer edinme mücadelesi olarak da koymak mümkün) de etkiler. Bu süreç bir yandan da hukuki statünün hayat kurma kapasitesini neye indirgediğini sorgular.

Çalışmada bu meseleleri Gaziantep'te yaşayan Suriyelilerin a) Suriye ve savaşı geride bırakma kararlarını nasıl anlamlandırdıkları b) savaştan dolayı Suriye'ye geri dönemiyor olmanın, savaşa ve fiziksel yakınlığa rağmen sınırın insan geçişine kapalı tutulmasının hukuki statülerine dair algı ve yaklaşımlarını nasıl şekillendirdiğini c) geçici koruma rejimi çerçevesinde sunulan hak ve statünün hayat inşa etme sürecinde ne sunduğunu d) Geçiciliğin şimdide mültecilerin hayat kurma kapasitelerini ve eylemselliklerini nasıl şekillendirdiğini ve ne tür bir gelecek tahayyülünü mümkün kıldığını inceleyeceğiz.

### **Araştırmanın Yöntemi**

Göç çalışmalarında yöntemsel olarak üç yönelimden söz etmek mümkündür: Göçün ulus-devlet üzerinden makro düzeydeki sonuç ve etkilerine odaklanan çalışmalar, mikro düzeyde göçü yaşayan göçmenlerin bireysel deneyimini ve bu deneyimin anlamını merkeze alan çalışmalar ve son olarak sosyal ilişkilere (ailelere, haneye, mahallelere, arkadaşlık çevreleri ve formel örgütlenmelere) odaklanan çalışmalar (Faist 2010: 60). Göçü bir mekandan diğerine bir hareket değil de, sonrasında da devam eden bir süreç olarak okuyacak olursak, göç eden bireyin yeni yerleştiği mekanda deneyimlediği hayat, sosyal, ekonomik ve hukuki ilişkiler de bir araştırmanın önemli boyutlarını oluşturur. Göç araştırması ile aslında bir değişim araştırması yapılmaktadır (Kümbetoğlu 2012: 50). Bu anlamda bir göç araştırması bu yönelimlerden hangisini seçerse seçsin, insan hareketlerini küresel düzeydeki bağlantıları ile çoklu bir yapı içinde ele almalı ve bütüncül bir yaklaşım benimsemelidir. Göç deneyimini merkeze alan bir çalışma toplumların geçirdiği dönüşümü ve bunun küresel eğilimlerle olan bağlantılarını da hesaba katmalıdır. Göçmenin failliğini, gidilen ve geline topluyla olan bağlantısını ve bu failliğin makro sosyal örgütlenmeler ve kurumlarla olan ilişkisini incelemek çok önemlidir. Böyle bir çalışma katılımcı bir araştırmayı, süreçleri ve onların sosyal anlamlarını anlamaya yardımcı olacak niteliksel bir yöntemi gerektirir (Castles 2012: 20-22).

Mekânsal olarak hareket sadece bir yerden bir yere transfer olma olarak değil, bir sosyal çevre ya da mahalleden bir başkasına geçiş olarak ele alınmalıdır. Bu geçiş önceki sosyal bağları kesintiye uğratabileceği gibi, güçlendirebilir veya tamamen koparabilir. Bu nedenle uluslararası göçün sosyolojik bir analizi için şu üç düzey geçerlidir: a) gelinen ve geride bırakılan ülke (yapısal düzey) b) Geline ve geride bırakılan ülkedeki birimlerde (aile, hane, ağlar vb.) gelenler ve kalanlar arasındaki sosyal ilişkilerin yoğunluğu, gücü ve içeriği (ilişkisel düzey) ve c) göç edenin karar verme anlamında özgürlüğü ve bağımsızlığı (bireysel

düzey) (Faist 2010: 67). Böylelikle, yapılacak bir niteliksel araştırma başta belirttiğimiz her üç yönelimin dikkat çektiği hususları kapsayacak şekilde kurgulanabilir.

Biz bu çalışmada makro düzeyde bir neden-sonuç analizinden ziyade, yukarıda belirtilen çerçevede Suriyelilerin Türkiye'deki hayatından bir kesit sunmayı amaçlıyoruz. Bu nedenle mülteci çalışmaları alanında sıkça başvurulan etnografik yöntemi tercih ettik. Suriyelilerin Bahar 2011'de başlayan zorunlu göçünde Türkiye'deki ilk güzergahlardan biri olan Gaziantep şehrini çalışmamızı yürütmek için saha olarak belirledik. Bu seçimde, şehrin Suriye ile olan bağlantısallığı, coğrafi ve kültürel yakınlığı, araştırma tasarımı aşamasında barındırdığı Suriyeli nüfusun diğer şehirlerdekilere oranla daha yüksek oluşu<sup>1</sup> ve uluslararası ve ulusal sivil toplum örgütlerinin ve faaliyetlerinin şehirdeki aktif ve yoğun varlığı etkili oldu.

17 Ağustos'tan 4 Eylül 2015 tarihine kadar yürütülen etnografik saha çalışması ile Suriye'den zorunlu göçün bireylerin hayatlarını nasıl etkilediği ya da değiştirdiği, Türkiye'de yeni hayat kurma/yer edinme pratiklerini bireylerin ekonomik, sosyal ve hukuki yapılarla ilişkiler bağlamında nasıl deneyimledikleri ve yukarıda tanımlanan yapısal, ilişkisel ve bireysel analiz düzeyleri açısından göç sürecini nasıl yaşadıkları araştırıldı. Bunun için Gaziantep'te Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı Kozanlı mahallesi, İnönü caddesi civarında uzunca vakit geçirilip, Suriyeliler ve Türkiyeliler ile hem enformel ve hem de derinlemesine görüşmeler gerçekleştirildi. Kozanlı mahallesi dışında, farklı sınıfsal, etnik, dinsel ve dilsel gruplara mensup ve Halep, Şam, İdlib, Rakka, Deyrizor gibi farklı şehirlerden gelen kadın ve erkekler ile yaşadıkları değişik mahallelerde derinlemesine görüşmeler yapıldı. Gaziantep'te Suriyelilere yönelik hizmet veren sivil toplum örgütleri ve açtıkları toplum merkezleri ziyaret edilerek, mültecilerin şehirdeki yaşamı üzerine bilgi alındı. Tüm saha çalışması boyunca dönüşümlü olarak ana dili hem Türkçe hem de Arapça olan iki tam zamanlı tercüman istihdam edildi. Arapça görüşmelerin dışında Suriyeliler ile çalışma sırasında İngilizce ve Fransızca dillerinde de görüşmeler yapıldı. Araştırmacıların etik sorumluluğu gereği her görüşme öncesinde tüm görüşmecilerin bilgilendirilmiş sözlü rızasına başvuruldu. Bunun mümkün olmadığı durumlarda elde edilen ve rızaya dayalı olmayan edinilmiş bilgiler bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

## **Geride Bırakılamayan: Suriye'ye Dair**

---

<sup>1</sup> 29 Ocak 2016 tarihi itibarıyla Gaziantep şehri 325, 416 kişiyle Türkiye'de Suriyelilerin yaşadığı dördüncü büyük şehir. Ancak ilk üç şehir olan Şanlıurfa, Hatay ve İstanbul ile arasında çok büyük farklar yok. Bkz: [http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma\\_363\\_378\\_4713\\_icerik](http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik) (Son erişim tarihi 25 Şubat 2016)

Geride bırakıl(amay)an hayatla ilişkilene hali bireyin bulunduğu yerde hayat kurma pratiklerini, yeni mekanla ilişkisini, koşullarla baş etme mekanizmalarını etkiler. Ülkede tanıklık edilen ve ülkeden ayrılma kararını anlamlandırma ve bu süreçte yaşama, çalışma ve ilişkilene kapasitesini harekete geçirmede etkilidir. Şimdideki hayata fiziksel ve zihinsel anlamda ne tür bir yatırımda bulunulması gerektiğini belirlemede önemli bir rol oynar. Geri dönebilme ihtimali ve umudu geride bırakılan hayat ve insanlarla sürdürülen iletişim ve bağlantısallık üzerinden ölçülür. Gaziantep'te yaşayan Suriyeliler Suriye'deki hayatı geride bıraktıkları aile ve sosyal çevreyle bağlantı üzerinden yakından takip ediyorlar. Savaşın gidişatını sınır aşırı bilgi alış-verişi üzerinden anlamaya çalışıyorlar. Şu anki durumu dört yılı geçen bir tanıklık ve bilgi birikimi üzerinden değerlendiriyorlar. Dolayısıyla bugün savaşa dair görüş ve hissiyatlar farklı zaman diliminde farklı şekillerde biriktirilmiş yaşanmışlık ve anlatılar üzerinden ifade ediliyor. Savaşa dair anlatılarda dikkat çekici olan ise anlatıların savaşın içinde ve dışında olma hali üzerinden dillendirilmesi. İki yıldan beri Gaziantep'te yaşayan Wahab<sup>2</sup>, Halep'te tanıklık ettiği süreci şu şekilde anlatıyor:

“Uzun süredir farklı alanlarda verilen mücadeleler vardı rejime karşı. En başta Halep'te bunu çok hissetmedik. Ekonomik ve ticari yaşam devam ediyordu çünkü. Yereldeki harekete rejim tarafından şiddetle karşılık verildiğine dair duyular alıyorduk. Halk mücadelesiydi yaşanan. Sonra bir nokta geldi, ve işin rengi değişti. Net bir karar alınmıştı ve eyleme geçiriliyordu sanki. Hedef; Halep'teki ekonomik ve ticari hayatı bitirmekti. Bu hedefe yönelik seri olaylarla karşılaştık. Şehrin resmen gözümüzün önünde yağmalandığını izledik. Hiç kimsenin tahmin edemeyeceği bir hızla şehrin ekonomik/ticari hayatı baltalandı. Bunu gördüğüm an, işte o noktada meselenin artık başka bir boyuta geçtiğine ikna oldum. Suriye halkı tarafından yapılan bir şey olamazdı bu, değildi de.”

Savaş hakkında konuşmak zor ama bir o kadar da kaçınılmaz Gaziantep'te yaşayan Suriyeliler için. Buldukları ortam ve koşullarda aktarılmasının mümkün olmadığını düşündükleri bir savaş bilgisi var. Zorluk, sözcüklerin anlatımda yetersiz kalacağı, duygunun hiçbir yolla tam olarak tasvir edilemeyeceğine dair olan hissiyattan kaynaklanıyor. Öte yandan yaşananın kayda geçmesi ve unutulmaması gerektiğine dair bir yaklaşım var. Bu açıdan, Suriye ile yapılan bilgi ve fikir alış-verişi bu noktada orada yaşananı takip edebilmek ve gidişatı değerlendirebilmek adına büyük önem taşıyor. Yaşanılanı “şiddeti üreten tarafların bile artık ayrıştırılmadığı bir kaos hali” olarak tanımlıyorlar. Suriye ile hala bağlantıda olan Hafızah Suriye'de fiilen yaşanan durumu şu sözlerle ifade ediyor:

“Başlangıçta, savaş ilk başladığında, taraflar belliydi. Şimdi ise belli değil. İçeride, dışarıda o kadar çok taraf var ki artık, kimin kim olduğu bile ayrıştırılmaz durumda.

---

<sup>2</sup> Yazıda geçen isimler araştırma sırasında görüşme yapılan kişilerin gerçek isimleri değildir.

Bu açıdan da, Suriye'deki savaş artık devletlerinin siyasi sorunlarını halletmeye çalıştıkları siyasi bir çekişme, halkın mücadelesine söz tanımayan...”

Suriye'de yaşananın kavranması için çok sayıda devlet aktörününün aynı sahnedeki varlığını dikkate almak gerektiği, bunun, sürecin siyasi anlamda hangi boyutlara ulaştığının anlaşılmasında önemli olduğu, Hafızah'ın ısrarla altını çizdiği noktalardan biriydi. Durumu tanıklık ettiği, gözlemlediği noktadan şu sözlerle ifade ediyor:

“Bir sahne gerekiyordu. Bir grup devletin birbiriyle hesaplaşması için, sorunlarını masaya yatırması ve pazarlık etmesi için bir sahneye ihtiyaç vardı. Suriye'nin dinamikleri Suriye'deki politik ortam bu sahneyi mümkün kılacak nitelikteydi. Önce mercek altına alındı, ve bir süre duruma bakıldı. Akabinde de o sahnenin Suriye olmasına karar verildi. Bugün birbiriyle çıkar derdi olan bir sürü devlet meselelerini Suriye üzerinden halletmeye çalışıyorlar.”

Sınır geçildikten ve Suriye'deki hayat fiziksel anlamda geride bırakıldıktan sonra savaşa dair anlatılar uzaktan seyir etmenin ağırlığı üzerinden ifade ediliyor. İçeriden müdahil olma ile dışarıdan takip etme arasındaki ayrım tanımlanıyor. Dışarıdan takip etmenin zorluğu ile baş etmek için farklı mekanizmalar geliştiriliyor. Birçok açıdan savaşın zihinde çok canlı ve devam ediyor olması Gaziantep'teki gündelik hayatı olduğundan daha zor idare edilebilir kılıyor. Bu durumda Türkiye'de olmak, taraflarının bile artık tam olarak ayrıştırılmadığı bir savaşın fiziksel olarak dışında olmayı mümkün kılan, koşullar değişene kadar hayatı sürdürülebilir kılan bir yol olarak görülüyor. Birçok açıdan, Gaziantep özellikle ilk iki sene boyunca, Suriye'de bırakılan hayata geri dönebilecekleri zamana kadar yaşamın idame edilebileceği bir takip ve gözlem yeri noktası olarak deneyimlenmiş.

Aslında 2011 yılından önce başka bir algı söz konusu Gaziantep'e dair. Tarihsel anlamda ve sınır ekonomisinden dolayı farklı yaşanmışlıklardan ve ilişki ağlarından ötürü aşına olunan sık ziyaret edilen bir şehir. Öte yandan ziyaret üzerinden kurulan ilişkide yerleşik hayat kurmanın hiç düşünülmediği bir yer aynı zamanda. Bu durumun şüphesiz şehirle ilişkilenen tarihsel anlamda sınır ticaretine ve akrabalık ilişkilerine dayanmasıyla yakından alakası bulunmaktadır.

### **Suriye ile Bağlantısallık – Gaziantep ile İlişkisellik**

Yaşanılabilir yer arayışı ve edinme sürecinde insanların geçmiş deneyimleri, yeni mekanın bireysel ve kolektif hafızadaki yeri önemli rol oynar. Buldukları yerde mekanla ilişki kurma şekillerinde mekana dair öngörü, beklentileri bu değişkenler üzerinden şekillenir. Geleceğin o mekanda tahayyül edilip edilemediği, edilemediği durumda nasıl bir var olma

koşulunun nerede nasıl yaratılabileceği soruları yer edinme sürecinin yeni bir yer arayışına dönüşmesine neden olabilir. Suriyeliler Gaziantep’le önceden farklı sebeplerden ötürü sürekli bir ilişkisellik içindeler. Bu ilişkiselliğin 2011 yılından önce iki sınır arasında yıllardır süregiden akrabalık ilişkileri ve ticari alış-verişler üzerinden olduğu anlatılarda sıklıkla belirtildi. Görüşmeler çerçevesinde şunu söylemek mümkün: Özellikle Gaziantep ve Suriye’deki orta ve orta-üst sınıf için sınırın geçirgenliği sınır ekonomisi/ticareti üzerinden dillendiriliyor. Sınır ticaretinin ekonomik açıdan hangi tarafa ne tür bir getirisi olduğu iki taraf arasındaki güç ilişkilerini, iki tarafın birbirini algılama ve karşılama mekanizmalarını belirliyor. O anlamda iki taraf/sınır arasındaki bağlantı, ticari hareketlilik ve bu hareketliliğin sürdürülmesindeki işlev üzerinden şekilleniyor. Ticaret ortak dil ve aynı zamanda ticari getiri ilişkilendirmedeki ölçüm çubuğu. Gaziantep’liler açısından Suriye’den yapılan kısa – uzun ziyaretler bölge ve şehir ekonomisine ciddi bir katkı olarak görülmüş bu zamana kadar. Çalışma sırasında Gaziantep’li görüşmecilerden biri; Suriyelilerin savaştan önce şehirle olan ilişkilerinin ve bu ilişkilerin o zamanlar yerli halk tarafından parasal/ekonomik anlamda ciddi bir getiri olarak görülmesinin bugün giderek unutulmaya başlansa da hala hafızalarda canlı olduğunu belirtiyor. Ve hatta savaş öncesi ekonomik güç üzerinden kurulan Suriyeli algısı - dört seneden beri her gün düzenli olarak azalsa da - başlangıçta Suriyeliler ile ilişkilendirmenin gerekçesi olarak görülüyor:

“Savaş öncesinde ve hatta savaşın ilk yıllarında Suriyeliler tarafından getirilen ve harcanan para çok fazlaydı. Kimse Antep’in kalkınma ve büyümesinde Suriyelilerin katkısının olmadığını söyleyemez. Savaş öncesi dönemde özellikle Halep’ten gelen Suriyeliler alış-veriş için Antep’i tercih ederlerdi. Günü birlik gelir, alış-veriş merkezlerinde bir gün içinde aklın almayacağı kadar para harcar ve giderlerdi. Bu şehirde herkes tarafından bilinen bir şeydir. Savaş başladığında da inanılmaz bir para geldi, yatırım yapılmaya çalışıldı, maddi durumu iyi olan insanlar güvenli bir hayat kurabilmek için çok kısa zamanda inanılmaz paralar harcadılar. Ekonomik açıdan çok iyi durumda olmayanlar ise – eğitilmiş ve eğitimsiz - akıl almayacak ücretlerde çalıştılar. Bugünkü durumda parası olanlar hala hayatı iyi şartlarda sürdürebilir kılmak için akıl almayacak paralar harcamaya devam ediyorlar. Parası bitenler veya başından beri parası olmayanlar ucuz işgücü olarak çalışmaya devam ediyorlar. O anlamda Suriyelilerin şehre ekonomik getirisi bugün eskisinden çok daha fazla. Ama şu noktada iki tarafın ilişkisi çok eşitsiz. Eskisinden farklı olan bu.” (Selim)

Savaşın başlamasıyla sınır ticaretinin dinamikleri tamamen değişiyor. Ekonomik fayda/ticari aktivite üzerinden olan alış-veriş ilişkisi tek taraflı eşitsiz bir ilişkiye dönüşüyor. Ekonomik gücü/sermayesi olan Suriyeliler yer edinme sürecinde şehrin yerlileri tarafından savaş ekonomisinin gerektirdiği bedeli ödemesi gereken/beklenen taraf olarak konumlandırılıyorlar. Ekonomik sermayesi olmayanlardan ise bu bedelin işgücü kapasitesi



olarak piyasanın belirlediği fiyat üzerinden kullanıma sunulması bekleniyor. Bu açıdan yerinden edilme sürecinin hemen akabinde yaşamı sürdürülebilir kılmanın tek yolu para ve/ya işgücü kapasitesini kullanarak gündelik hayatı pratik edebilmekten geçiyor.

Bu eşitsiz ilişkide tek taraflı bir suiistimal ve karşılıklı bir kızgınlık/öfke söz konusu. Suistimal ve öfke Gaziantep'te şehrin yerleşikleri tarafından gündelik hayatta kamusal alanlardaki karşılaşmalarda beklenmedik şekillerde kendini gösteriyor. Öte yandan bu öfke ve tahammülsüzlük halinin para, hizmet ve ucuz işgücü kullanımının sunulması durumunda bastırılabilir olduğu farklı mekanizmalarla/yollarla aktarılıyor. Bu açıdan bakıldığında, tahammülsüzlük derecesi para ile belirlenebilir bir şey olarak beliriyor/sunuluyor. Tahammül ise yüksek miktarda para veya ekonomik faydaya dönüştürülebilecek hizmet karşılığında satın alınabilen bir meta halinde pazarlanıyor/sunuluyor. Bu koşullar altında hayatı sürdürme mücadelesinde korunaklı bir alan inşa edebilmenin tek yolu “para/emek” karşılığında tahammülsüzlük derecesini olabildiğince azaltmak ve fiziksel ve maddi gücün yapısını/koşullarını belirlediği bir hayat düzeneği satın almak oluyor. Para ve işgücü anlamında istenilenin karşılanmadığı/verilmediği noktada ise hayatın sürdürülebilir olacağı başka bir yer arayışına gidiliyor.

Bu açıdan, yer edinme süreci Suriye ile bağlantıda kalabilme, savaş ve hayat takibi üzerinden geri dönebilme ihtimalini öngörebilme kaygı ve çabası üzerinden deneyimleniyor. Bu esnadaki karşılaşma ve etkileşimler yer edinme sürecini yeni bir yer arayışı ihtiyacına dönüştürüyor. Bir başka deyişle, sürdürülebilir hayat kurma mücadelesi bir yandan Suriye'ye geri dönebilmek için Suriye ile ilişkisellik üzerinden pratik edilirken, diğer yandan Suriye'ye geri dönememe ihtimali karşısında hayat kurulabilecek yeni mekanın neresi olabileceği sorusuna cevap aramak üzerinden tecrübe ediliyor. Hayatın nereye taşınabileceği üzerine düşünülürken, Suriye ile bağlantıda olma hali kesilmiyor, ancak derecesi farklılaşıyor. Bu anlamda, yer edinme sürecinde yaşanan an ve yerde üç farklı mücadele aynı anda veriliyor. Yer edinme süreci bulunan mekanda hayatı idame ettirebilmek, Suriye'deki hayatla bağlantıda kalabilmek ve geri dönememe ihtimaline karşı yeni bir yer arayışına girmek üzerinden deneyimleniyor.

### **Sınır Rejiminin Değişkenliği ve Türkiye'deki Hukuki Statünün Sorgulanması**

Suriye'deki hayat ve savaş takibi, ekonomik ve fiziksel anlamda azalan güç, ve de sürekli değişen sınır rejimi insanların hayatı sürdürülebilir hale getirmede ürettikleri stratejileri ve mekanizmaları önemli ölçüde etkiliyor. Sınır rejiminin değişkenliği bu noktada

Suriye'deki hayatla bağlantının niteliğini belirliyor, geri dönebilme ve Türkiye'de hayatı bu koşullar altında sürdürebilme ihtimaline dair olan inancı azaltıyor. Suriye'de yaşanan şiddetin her geçen gün artmasına rağmen sınır kapısının neden şimdi kapandığı sorusu bağlantının kesilmesine dair duyulan kaygı üzerinden ifade ediliyor. Bashir anlatıyor:

“Düne kadar Suriye'deki savaştan kaçanlara kapısını açan Türkiye şimdi neden kapattı? Kapılar açıkken gelebilen geldi şimdi gelemeyen gelemiyor. Aileler arasında iletişim kapandı, kapatılan kapılar yüzünden.”

Sınır rejimindeki değişikliğin işlevi, yaşanan an ve mekandaki hayatı nasıl etkilediği, ne tür bir tanıklığa neden olduğu sınır geçme deneyimleri üzerinden farklı sorularla ele alınıyor. Bashir'in sözleriyle:

“Eskiden insanlar sınırı geçtiklerinde savaştan kaçmaktan, evlerini ve yaşadıkları ülkeyi savaşın ortasında bırakmaktan ötürü bedensel olarak yorgun olurlardı. Şimdilerde ise insanlar kıyafetleri yırtılmış, dayak yemiş, fiziksel olarak yıpranmış bir halde oluyorlar sınırı geçebildiklerinde. Bir süre önce sınırı kapattılar ama bu bir çözümün olmadığına her gün biz tanıklık ediyoruz. Bugün bir sürü insan hayatı pahasına sınırı düzensiz bir şekilde geçmeye çalışıyor ve çoğu da bunu yapıyor. Bu açıdan bakınca insan şunu düşünüyor: Sonuçta sınır kapalıyken de açıkken de insanlar sınırı geçiyor, kapalıyken helak olarak geçiyor ve o durumda bu insanların kaydı tutulmuyor, kim olduğu bilinmiyor. Kim bu insanlar? O noktada Türkiye neden kim olduğunu bilmediği, kayıt altına alamadığı bir geçiş sistemine başvuruyor ki? Çünkü sınırı kapatmanın karşılığı tam olarak bu şu anda.”

Sınır uygulamalarındaki değişiklikler sınırın geçirgenliğini ve sınırdaki geçişi ciddi anlamda engellerken/kısıtlarken, Suriye'deki hayat takibini ve bağlantısını zorlaştırıyor. Türkiye'deki hayatın bu koşullar altında sürdürülemeyeceği konusunda kazanılan netlik, içinde bulunulan yasal sistemin hak ve statü olarak ne sunduğu, ne sunmadığı meselesini farklı kaygılar üzerinden sorguluyor. Mahmoud bu durumu şu şekilde ifade ediyor:

“Bize misafir dediler. Nedir misafir? Var mıdır hakkı ve statüsü? Karşılığı neye gelir misafirin? Bunu biri bize söyleyebilir mi? Kapıların bize açılması misafirlikten falan değil, başka hesaplardan, orası kesin. Zaten kapanmasından da belli değil mi bu işte bir iş olduğu. Savaş var kapımız açık dediler, savaş hala var ama gel gör ki kapı şimdi kapalı - ne zaman açılacağı bilinmeden birden kapatılıyor/ kapatıldı.”

Türkiye'ye adım atıldığı andan itibaren duyulan “misafirlik” sözcüğünün yasal düzlemde neye karşılık geldiği bu noktada bireysel ve kolektif ölçekte farklı tartışmaları beraberinde getiriyor. Yasal sistemde “geçici koruma rejimi” olarak formüle edilen

uygulamanın “geri dönememe” ve “başka bir yere gidememe” durumunda ne tür bir hayat inşasına imkan tanıdığı farklı deneyimler üzerinden şu şekillerde dillendiriliyor:

“Misafirlik olarak adını koydu Türkiye bu durumun. Bizi “misafir” olarak etiketledi kamuya. Sırf kelime anlamından yola çıkarsak, misafirliğin bir süresi vardır.” (Hafızah)

“Adımız, statümüz, hakkımız ne belli değil. Misafir diyorlar. Kanunda, hukukta misafir diye bir şey olmaz. Yok böyle bir şey. Söyleyebilir misiniz nedir kanunda misafirin karşılığı? Var mıdır? Hukukçu olarak ben söyleyeyim: Yoktur!” (Mulhime)

“Misafir, misafirlik – sevgi gösterisi gibi gözüken bir sözcük sadece bu. Bu senin bana söyleyebileceğin bir şey. Ancak hak anlamında karşılığı yok.” (Mahmoud)

Geçici koruma rejimi hayat inşa etme sürecinde Suriyeli mültecilerin eylemsellik kapasitelerini her anlamda sınırlıyor. Yasal düzlemdeki hak ve statünün geçicilik üzerinden inşa edilmesi, bunun yansıması olarak misafirlik söyleminin gündelik hayata bu denli sızmış olması, yaşanan an ve mekanla özgür bir şekilde ilişkilenmeyi, hayatı “öteki” olarak etiketlenmeden kurmayı imkansız hale getiriyor. Geçicilik koşulu ve misafirlik söylemi içinde geçirilen dört yıllık süreç ve bu zaman diliminde biriktirilen tanıklık ve deneyim hukuki statü ve hak anlamında yasal sistemin ne sunmadığının daha net ortaya konmasını mümkün kılıyor. Dört yıllık süreçte söylemsel ve hukuki düzlemde neyin değiştiği ve aynı kaldığını, hayat inşası için neyin gerekli olduğunu Mulhime şu sözlerle ifade ediyor:

“2011’de başladı Suriye’den Türkiye’ye sığınma süreci. Ancak 2012 kırılma noktasıydı aslında. Türkiye’ye geldiğimizde ilk duyduğumuz kelime “misafir”di. Aradan bir zaman geçti bu sefer geçici koruma lafını duymaya başladık. Ne var ki ikisi de benzer... Aslında ikisi de Suriyelilere bir statü vermiyor. Suriye’de yaşananın adı savaş, dört senedir süren bir savaş. Ve dahası artık bu savaşın uzun yıllar süreceği çok bariz. Bu noktada sorulması gereken: Uzun süreceği bariz, ancak ne kadar süreceği ise belirsiz olan bir savaştan dolayı ülkeye gidemeyen Suriyeliler buradaki hayatı, hayata dair işlerini nasıl halledecekler? Çocuklar eğitime nasıl devam edecek? İnsanlar hayatlarını nasıl kazanacaklar? Medeni haklarını nasıl kullanacaklar?”

Türkiye’de geçirilen zamana ve sınır politikasındaki değişime bağlı olarak misafirlik söylemine ve bu söylemin hukuktaki karşılıksızlığına dair sorgulamalar artıyor. Yasal statü ve hakkın ne sunduğu, ne tür bir koruma sağladığı soruları gündelik hayattaki deneyimler üzerinden başka şekillerde masaya yatırılıyor.

## **Türkiye'de Yasal Düzlemin Sunduğu/Sunmadığı: Geçici Koruma Statüsü ve Rejimi**

Uluslararası hukukun öznesi olarak ‘mülteci’nin kendisi doğuştan bir geçiciliği işaret eder çünkü mülteci statüsü devlet ile vatandaş arasındaki bağın kırılması nedeniyle ortaya çıkan boşluğun, bu bağ ya ayrılan devlet ya da başka bir devletin vatandaşlığı ile tekrar kurulana kadar uluslararası koruma ile ikame edilmesi demektir. Geline ülkeye dahil olma talebi aslında başka bir ülke tarafından dışlanmanın sonucudur. Bu anlamda uluslararası koruma olarak kazanılacak bir mülteci statüsü kaybedilen ulusal korumayı geçici olarak ikame edecektir. (Durieux 2014: 222). Türkiye mülteci statüsünü düzenleyen 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme’yi coğrafi sınırlama ile kabul etmiştir.<sup>3</sup> Bu nedenle de Avrupa Konseyi üyesi olmayan Suriye’den gelenlere mülteci statüsü vermemektedir. 2011’den bu yana Suriyeliler söylem düzeyinde önce misafir, sonrasında ise Ekim, 2014’te çıkarılan yönetmelikle geçici koruma sağlanan yabancılar olarak tanımlanmıştır.<sup>4</sup>

Geçici koruma ise, mülteci rejimi içerisinde uluslararası korumanın bu geçici karakterini, - Avrupa’da 1990’larda Yugoslavya’nın dağılması sürecinde yaşanan gelişmeler nedeniyle - yeniden canlandırılan bir mekanizmadır (Durieux 2014: 226). 1951 Sözleşmesi, mülteci statüsü altında yeni gelinen ülkeye bağlılık ile orantılı bir şekilde ve zaman içerisinde vatandaşlık statüsünün beklenen bir sonuç olduğu, artan oranlı bir haklar sistemi öngörür. Öte yandan uluslararası hukukta geçici korumayı düzenleyen bağlayıcı bir metin yoktur ve bu koruma mülteci statüsü ile sağlanandan daha düşük düzeyde bir korumaya işaret eder. Bu anlamda geçici koruma bir istisna olmalı, belli bir süre ile sınırlanmalı ve kişinin kalıcı bir statüye erişiminde bir araç olmalıdır (Öztürk, 2015: 33).

Halbuki Türkiye’de yönetmeliğe göre geçici korumanın süre bakımından bir üst sınırı yoktur. Bu durum zaten muğlak bir nitelik taşıyan geçici koruma statüsünün Suriyeliler açısından daha da bir muğlak hale gelmesine yol açmakta.

“Medeni haklar anlamında ciddi sorunlar var. Adımız belli değil. Çocuk doğuyor, nereye kaydettirilecek? 2011’de ilk geldiğimizde bize siz buralsınız, biz göçmeniz diyorlardı. Şimdi geçici koruma ama bana bir statü vermiyor. Suriyeliler iş açacak, çocuklarını okula kaydettirecek ama nasıl yapacaklarını bilmiyorlar. Suriyeliler burada ikinci kez evleniyor çünkü bilmiyor yasal olmadığını. Çocuk olursa ve adam reddetse kimin üzerine kaydettirilecek?” (Mulhime)

<sup>3</sup> 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme, Onay Kanunu No. 359, 29 Ağustos 1961, RG No. 10898, 5 Eylül 1961

<sup>4</sup> Geçici Koruma Yönetmeliği, Karar sayısı: 2014/6883, RG No. 29153, 22 Ekim 2014.

Suriyelilerin eğitim ve çalışma hakkı başta olmak üzere temel insan haklarının korunmasında ve medeni haklarına erişimde ciddi sorunlar yaşadığı görülüyor. Geçici koruma statüsü, bu raporun konusu saha çalışması yapıldığı sırada Suriyeliler açısından çalışma hakkını düzenlemiyordu.<sup>5</sup> Resmi çalışma izni olmadan çalışma yaygın olduğu için enformellik ve işgücü piyasasında Suriyeliler açısından sömürü hakim. Suriye’de Türkiye’dekinden farklı olarak birden fazla evlilik tanındığı için Suriyeliler bilmeden ikinci evlilikler yapıyor. Çok kısa süreli bu evliliklerin hukuken geçersizliğinin şikayet edilebileceği, kadınların mağduriyetini giderecek herhangi bir mekanizma yok. Aynı şekilde emeğinin karşılığını alamayan Suriyelilerin başvurabileceği bir araç da yok. Hukuken tanınan ve korunan yasal bir statünün olmayışı eğitim, sağlık gibi temel haklara erişimde ve medeni hakların kullanımında şehrin yerelleri tarafından yapılan suistimali kaçınılmaz kılıyor. Suriyeliler bu durumun iki toplum arasındaki çatışmaların temel sebebi olduğunu söylüyor.

“Bir yasa oluşturulsun Türkiye’deki Suriyelilerin hak ve statülerine dair. Şimdi biri kalkıp bana var zaten derse kabul edilemez çünkü olan her şey şu “misafirlik” söylemi üzerinden. Benim sorum şu: ‘Bu ülke bana hak ve statü anlamında ne veriyor yaşamam için? Hukukun sunduğu hak nerede başlıyor?’ Bugün Türkiye’de yerelde var olan Türkiye halkı ve Türkiye’de yaşayan Suriyeliler arasındaki çatışmanın sebebi budur.”(Mulhime)

Geçicilik hissi geçici koruma statüsünün belirsizliği ile hukuken de pekiştirilirken, Suriyeliler kendi hak taleplerini iktidara iletebilecekleri birtakım temsil mekanizmalarına ihtiyaç duyuyor. Süresi ve kapsamı belli bir hukuki statünün yokluğu haklara erişimde rüşveti beraberinde getiriyor. Aslında bu durum Sözleşme koruması kapsamında entegrasyon yerine, geri dönüşe odaklanan geçici korumanın mantığı ile de çelişmiyor (Durieux 2014: 237).

### **Yasal Statünün Yaşanılan An ve Mekanda Ne Tür Bir Hayatı Mümkün Kıl(ma)dığı: Geçicilikte Şimdi ve Gelecek Tasavvuru**

Suriyelilerin temel haklarının, özellikle de medeni haklarının açık bir şekilde yasayla düzenlenip koruma altına alınmaması, onların Türkiye’de yaşadıkları hayata dair bir geçicilik algısı ve hissiyatına sahip olmalarına yol açıyor. ‘Geçici koruma statüsü’ hukuki bir statü olmanın ötesinde, yerinden olma sürecinin bir devamı olarak yeni gelenen

<sup>5</sup> 2016/8375 Sayılı Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, bkz: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160115-23.pdf> (Son erişim tarihi: 25 Şubat 2016)

mekanda/Gaziantep'te hayat kurma/yer edinme kapasitesinin de bir belirleyicisi. Bu hukuki statünün gündelik hayatla ilişkililik anlamında etkili olduğunu daha önce ifade etmiştik. Geçicilik algısına yol açan hukuki statünün, Suriyelilere yer edinme pratikleri anlamında ne sunup sunmadığı şimdide olduğu kadar, gelecekte de Türkiye'de bir hayat kurma tasavvuruna sahip olup olamayacaklarını belirliyor. Bu bölümde geride bırakılan hayatın devamı anlamında Gaziantep'te kurulmaya çalışılan hayatın, kişinin kendisinin ve ailesinin geçimini sağlaması, mekanla bağlantısal bir kimlik geliştirmesi ve Türkiye ile kültürel bir aidiyet kurması anlamında, hukuki çerçevenin yarattığı geçicilik hissiyatından ne derece etkilendiği tartışmaya açılacaktır.

### *İnönü Caddesi'nde Bir Bakkal Dükkanı*

“Antep'e gelme sebepim işti. Öncesinde Antakya'daydım. Oradaki insanlar çok daha kibar ve insancıldır. Burası gibi değildi. Başka türlü bir yaklaşım vardı. Ama orada da iş yoktu. İşsizlik ve geçimsizlik yüzünden yapamadık orada, kalktık Antep'e geldik. Doğrusu burada iş var, o yüzden herkes buraya geliyor ama yaşaması zor bir yer insanları açısından.”

Ahmet, İnönü Caddesi'nde Suriyelilere hitap eden ürünler satan bir bakkal dükkanı işletiyor. Suriye'den ilk geldiklerinde eşinin ailesi ile birlikte Antakya'da yaşamayı denemişler. Ancak orada iş bulamayınca eşini ve küçük kızını da alıp, Gaziantep'e gelmiş ve bu bakkal dükkanını açmış. Ahmet Suriye'de esnaflık yaparken bir beyaz eşya dükkanı sahibiymiş. Burada bu dükkandan elde ettiği gelir ile ailesinin geçimini ancak sağlayabildiğini söylüyor. Suriyeliler gelip de İnönü Caddesi'nde esnaflık yapmaya başladıklarından beri dükkan ve civardaki ev kiralari artmış. Ahmet'in dükkanı gibi diğer Suriyelilere ait dükkanlardan da sadece Suriyeliler alışveriş yapıyor. Ahmet ve civardaki diğer dükkan sahipleri sattıkları ürünleri Türkiye'den alıyor ve bu anlamda piyasaya bir katkı da bulunuyorlar. Suriyeliler Gaziantep'te iş kurarken, ekonomik dengeleri özellikle gözettiklerini ve Türkiyeli esnafı ile rekabet etmemeye çalıştıklarını ifade ediyorlar. Dükkanlarda satılan kapalı mallar Türkiye'den alınan ve Arapça etiketlerle Türkiye'de paketlenen ürünler.

Kozanlı mahallesi merkeze yakın olması sebebiyle daha önceden de sığınmacıların yaşadığı bir mahalle. İnönü Caddesi'nin iki tarafı Suriyelilerin açtığı bakkal, fırın, pastane, telefoncu ve giyim eşyası ile güzellik malzemeleri satan dükkanlardan oluşuyor. Yer edinme sürecinin ilk adımı, öncelikle kişinin mülksüzleşmesi nedeniyle yeniden hayatını kazanabileceği ilişki ağlarını oluşturması. Ancak görüştüğümüz kişilerin önemli bir bölümü iş bulamamış ve Suriye'deki hayatlarına kıyasla Türkiye'de ciddi anlamda sosyal statü kaybına uğramışlar. Halep'ten eski bir müftü Gaziantep'te kendisine iş olmadığını, bu yüzden evde

oturduğunu ve üç oğlunun evin geçimini sağladığını anlatıyor. Çocuklarından ikisi Türkiyelilerin yanında lokantada, diğeri ise tekstil sektöründe çalışıyor.

“Suriyeliler geçimlerini sağlayamadıklarında yanlış yollara girebiliyorlar. Buraya gelince eldeki avuçtaki ne kadar dayanır? Bir süre idare ediyor, sonra bitiyor. İş arıyor, bulamıyor. Aç kalıyor. Suriyelilere çalışma hakkı tanınırsa durum farklı olur. Geçimlerini sağlamada yanlış yollara girmezler.” (Abdülaziz)

Sosyalleşme anlamında ise mahallede yaşayan Suriyeliler, iş dışında sadece Suriyelilerle ilişki kurmayı tercih ediyor ve korunaklı bir hayat yaşamaya dikkat ediyor. Çalışan erkeklerin eşleri tüm günü evde geçiriyor ve akşamları ancak eşleri ile birlikte dışarı çıkıyor. Nedeni ise, yeni gelen mekana duyulan güvensizlik. Ahmet bu durumu şöyle anlatıyor;

“Eşim bütün gün evde. Dışarı çıkmak için benim gelmemi bekliyor. Ben de pazarları dahil çalışıyorum eve akşam gidebiliyorum. Gidince de onları akşam 21-22.00 gibi dışarı çıkarıyorum. Dışarıya çıktıkları tek vakit o. Burada kime nasıl güvenebilirsin ki?”

Söylem düzeyindeki misafirliğin, geçici koruma adı altında hukuken resmileşmesine rağmen, gündelik hayatta yaşanan güvensizlik ve korkuyu aşmada yeterli olmadığı görülüyor. Öyle ki, bu hissiyattan kaynaklanan ailesinin geçimini sağlayıp sağlayamayacağını bilememe kaygısı, şimdide hayat kurmayı ve mekanla ilişkiyi ciddi şekilde etkiliyor. Bu kaygının yanı sıra sınırdışı edilme ve her an kampa konulma ihtimali de Suriyelilerin dile getirdikleri gündelik korkuları arasında.

Suriyeliler misafirlik söyleminin hükümet tarafından Türkiyelilerin Suriyelilerle birlikte yaşama fikrine alıştırılması amacıyla kullanıldığını düşünüyor. Bu söylem hiç bir hak ve statü tanımadığı ve kelime anlamı ile de geçiciliği ima ettiği için Suriyeliler açısından ise bir tanınma anlamı taşımıyor. Suriyeliler sorunlarını hükümete aktarabilmek için önce hukuki bir özne olarak tanınmaları gerektiğini düşünüyorlar.

### *Lübnan Sofrası*

11 Ağustos 2014’te Suriyeli bir mültecinin ev sahibini öldürmesi sonrasında başlayan olaylar ve toplu linç girişimleri sonucunda Gaziantep’te Suriyelilerin işlettiği pek çok restoran ve kafe ismini değiştirmek zorunda kalmış. Lübnan Sofrası da bu mekanlardan biri. Bu restoranda haftanın her günü, günde yaklaşık on iki saat garson olarak çalışan Muhammed ile görüşüyoruz.

“Patronumla Suriye’den tanışıyoruz. Antep’e geldiğimde onun burada olduğunu duyunca iş istemek için gittim. Bir restoran açmayı düşünüyoruz. O zaman iş olur, ama şu an yok dedi. Bunun üzerine Mersin’e gittim. Ama çok zorlandım. Türkçe bilmediğim için çok iyi bir işi kaçırdım. Mersin’de başka yerlerde iş baktım hepsi de Türkçe bilmeden nasıl anlaşabiliriz dediler. Olmadı. Dil iş bulmada çok önemli bir faktör. İnşaatta çalışamam, sağlık sorunlarım var. Bir gün çalışsam bir ay hasta yatarım.’

Muhammed ve onun gibi kalifiye işçilerin iş bulmasında önceden Suriye’de kurulan ilişkiler ve Suriyeliler arası ağlar etkili. Lübnan Sofrası’na gelenlerin büyük çoğunluğunu ekonomik durumu iyi olan Suriyeliler oluşturuyor. Bu restoran gibi Suriyelilerin açtıkları diğer restoran ve kafeler de daha çok Suriyelilere hizmet ediyor. Çalışanlar geçici koruma statüsüne sahip (kayıtlı) ama çalışma izinleri bulunmuyor ve ayda 1000 ile 1200 Türk Lirası arasında bir maaş alıyor. Suriyeliler her an işlerini kaybedebilecekleri korkusuyla yeni bir mekan arayışı ihtimaline karşı sürekli hazırda bekliyor. Muhammed daha önce restorana yakın bir yerde otururken, iki çocuğu ve eşiyle birlikte ailesini geçindiremediği için çoğunlukla Suriyelilerin yaşadığı, şehrin biraz çeperinde kalan Karşıyaka mahallesine taşınmak zorunda kalmış. Gidip gelmesi zor olsa da, böylelikle, restoranın kapanma ve işsiz kalma ihtimaline karşı para biriktirebilmesinin mümkün olduğunu ifade ediyor.

“Her an restoranı kapatıyoruz, işin bitti diyeceklermiş gibi hazırda bekliyorum. Böyle bir durumda biraz idare edebileceğim bir para koydum bir kenara. Onunla en fazla 1.5 ay dayanabilirim. Sonra iş bulamazsam Suriye’ye geri dönerim...Patronlar işi kapatıp ABD veya Kanada’ya gidebilirler, ya da istedikleri herhangi bir başka ülkeye. Bunun için paraları, güçleri ve pasaportları var. Giderler, ama biz nereye gideceğiz? Dönebileceğimiz tek yer Suriye, orada da ölüm var.”

Çalışma hakkı gibi temel bir hakkın yokluğunda Suriyelilere sağlanan geçici koruma statüsünün şimdide bir hayat kurma ve Türkiye’de bir gelecek tasavvur edebilme anlamında yetersiz kaldığı görülüyor. Bunda Suriyelilerin sahip olduğu eğitim ve mesleki donanımına göre çok daha alt seviyelerdeki düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalmaları da etkili.

“Suriye’de on üç sene öğretmenlik yaptım. Savaştan dolayı Türkiye’ye geldim ailem ile birlikte. İlk geldiğimde tarım işçisi olarak çalıştım. Antep’te fıstık ve zeytin işçiliği var. Ben iki sene fıstık topladım. Günde otuz liradan ayda dokuz yüz lira kazanıyordum. Bazı aileler mevsimlik işçi olarak çalıştı, ben ise yağmur yağmadığı bütün zamanlarda yıl boyu çalıştım. Sabah altıdan öğleden sonra üçe kadar. Sadece fıstık değildi, her türlü meyve sebze. Ancak tarım sektöründe çalışmak hele ki bu işi daha önce hiç yapmadıysanız çok zorlu bir iş. Ben bu alanda çalıştığım iki senede çok yıprandım. Ciddi sağlık sorunlarıyla karşılaştım. Sonunda daha az kazanayım ve onunla yaşamayı öğreneyim yeter ki sağlığım olsun dedim.” (Mennan)



Yer edinme sürecinde ikinci adım olarak yaşanan mekanla ilişki kurmada dilin belirleyici olduğu görülüyor. Muhammed bu durumu şöyle anlatıyor;

“Ben Karşıyaka mahallesinde oturuyorum. Komşularıyla iyi ilişkilerim var. Hepsi Suriyeli komşularımın. 2 katlı bir evin üst katında oturuyorum. Alt kattaki komşum da Suriyeli. Mahallede Türkler de var ama iletişime geçemiyoruz. Bunun genellikle dil yüzünden olduğuna inanıyorum. Aslında bizim gibi insanlar, kendi hallerindeler, iyiler bunu hissediyoruz.”

### *Eğitim ve Okullar*

Şimdide bir hayat kurma ve Türkiye’de bir gelecek tasavvur edebilmenin önemli koşullarından biri de eğitim konusu. Suriyelilerin geri dönebilme umutlarını besleyen en önemli faktör çocuklarının Arapça eğitim almaya devam edebiliyor olması.

“Okullar mesela çok önemli bir konu. Mevcut okullar şu anki ihtiyacın %25’ini bile karşılamıyor. Bu çocuklar anadillerini unutmamalıdır. Günün birinde vatanlarına geri döndüklerinde hayatın bir yerinden tutabilmeliler. Bunun için Suriye okullarına gidebilmeliler.” (Meryem)

Öte yandan eğitim alanında sürekli değişiklikler olması, öğrenci sayısına göre okul sayısının yetersiz oluşu, öğretmenlerin yasal olarak Türkiye’de çalışmıyor oluşu Suriyelilerin en çok yakındığı konular. Suriyeli çocuklar geçici eğitim merkezleri<sup>6</sup> aracılığıyla Suriyeli öğretmenlerden eğitim alıyor. Ancak Gaziantep merkezde devlet okullarının binalarını kullanan geçici eğitim merkezlerinin sayısı, okul çağındaki çocuk sayısına göre çok yetersiz. En önemli sorunlardan bir tanesi geçici eğitim merkezi olarak belirlenen okullara erişim. Aileler çocuklarını okula ne kadar göndermek isteseler de, ulaşım ücretini karşılamakta zorlanıyorlar. Geçici eğitim merkezi adı altındaki Suriye okullarında değiştirilmiş Suriye müfredatı okutuluyor. Bu okullar Gaziantep’teki insani yardım vakfı ve/veya derneklerinin desteği ile işletiliyor; öğretmenlere UNICEF aracılığıyla teşvik ödeniyor. Görüştüğümüz öğretmenler eğitim dilinin Arapça olması konusunda ısrarlı.

“Suriyelilerin hepsi gitmek istiyor orada durum düzelirse. Önünde sonunda dönecekler. Bu yüzden Arapça’yı tercih ediyoruz. Özellikle birinci ve dördüncü sınıf arası Suriye okuluna gitmeleri daha iyi. Dillerini unutabilirler. Geçici hükümetten isteğimiz bu sınıflar arası yoğun Arapça, sonra Türk okuluna geçiş olabilir. Türk

<sup>6</sup>2014/21 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Genelgesi, 23 Eylül, 2014 bkz: [http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yabyonegiogr\\_1/yabyonegiogr\\_1.html](http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yabyonegiogr_1/yabyonegiogr_1.html) (Son erişim tarihi: 25 Şubat 2016)

okuluna da göndermesine gönderirdik ama Türk çocuklar oturmuyor Suriyeli çocuklarla aynı sırada...” (Ramize)

Öğretmenlerin aldığı teşvik 500 Türk Lirası civarında. Büyük çoğunluğu geçinemedikleri için ikinci bir iş yapmak zorunda kalıyor ve bu durum verdikleri eğitimin kalitesini düşürüyor. Öğretmenler gibi çocuklar da ailelerini geçindirebilmek için okul saatlerinden sonra çalışmak zorunda. Öğretmenler aldıkları ücretin daha önce Suriye’deyken öğretmen olarak sahip oldukları hayat kalitesinde yaşamaya yetmediğini, bu yüzden eğer imkanları olursa ‘kaçak yollardan’ yurtdışına gitmek istediklerini söylüyor. Geçici koruma rejiminin neden olduğu belirsizlik eğitim alanını da etkiliyor. Eğitim o kadar önemli bir konu ki yer edinme sürecinin yeni bir yer aramaya dönüşmesine neden olabiliyor.

“Bizde geçicilik hissi yok, onlar bize geçici hissettiriyor. Üç arkadaşım Almanya’ya kaçtı. Statü aldılar. Orada vatandaşlık bile alabiliyorlar ama burada gelecek yok. Çok öğretmen kaçak yolla gitmek istiyor. Kimlik alıyoruz ama o kimliğin burada hukuki bir anlamı yok. Okula devlet izin veriyor ama sonucu ne? Kalışımız uzadı. Böyle olacağını düşünmemiştik. Ben öğretmen olarak geçinemiyorum. İkinci iş yapmam lazım ama vakit yok. Mesleğimiz tek bu. Aldığımız yaşadığımız hayata devam için yetersiz. Kaçak yolla gitmeyi düşünüyoruz.” (Hafza)

Suriyeliler Türkiye’de bir gelecek tasavvur edebilmeleri için çocuklarının eğitimlerine devam edebilmesine, ama özellikle de Arapça eğitim alabilmesine önem veriyor. Her anlamı ve yönüyle Türkiye’deki geçici hayatın tek sabiti eğitim. Suriyelilere gelecek dendiğinde ilk akıllarına gelen eğitim ve okullar meselesi. Ancak hukuki statüden başlayarak her şeyin – hükümet, müfredat, okullar, teşvikle ‘gönüllü’ çalıştırılan öğretmenler – geçici oluşu eğitim alanında da belirsizliğe yol açıyor. Bunda okulların illerde farklı örgütlenmeler (insani yardım dernekleri) tarafından işletilmesinin ve alanda bir standartlaşmanın olmamasının da payı var.

### **Sonsöz Yerine**

Türkiye’de geçirilen zaman arttıkça Suriyelilerin ülkeleri ile olan bağlantısallıkları da yavaş yavaş azalmakta. Başlarda yüzleri de kalpleri de ülkelerine dönük olan Suriyeliler, beş yılın sonunda şiddetin azalmaması ve sınırın da insan geçişine kapanması nedeniyle Türkiye’de bir hayat kurma ve yer edinme sürecine odaklanmaya başlamış. Ancak bu yer edinme süreci, Suriyeliler açısından kendisi ve ailesinin geçimini sağlama, ilişkisel bir aidiyet geliştirme ve kültürel bir bağlılık kurma süreçleri ile olduğu kadar Türkiye’de sahip olunan haklar ve hukuki statü ile de çok yakından bağlantılı. Misafir söylemi bu anlamda Türkiye’de kurulmaya çalışılan hayata dair bir geçicilik algısı yaratmış. Bu algı sadece Suriyelilere özgü

de değil. Türkiyelilerin de bu söylemden etkilendiğini ve Suriyelilerle birlikte yaşamaya dair bir fikir ve hissiyat geliştiremediklerini görüyoruz.

Özellikle sınırın 2015 Bahar aylarında tek taraflı olarak insan geçişine kapatılması sonrasında Suriyeliler'de hak ve statülerine dair bir sorgulamanın başladığını söyleyebiliriz. Hukuken tanınma ve taleplerini iktidara iletme ihtiyacı ile yer edinme pratikleri arasında doğrudan bir bağlantı var. Gündelik hayatta Suriyelilerin karşısına çıkan pek çok sorun ile – iş kurmada, ev kiralamada, evlilikte, doğumda vb... – hukuki statünün artık sorgulandığını görüyoruz. Önce misafirlik söylemi, sonrasında ise geçici koruma rejimi gündelik hayata bir belirsizliğin hakim olmasına sebep olup, Suriyelilerin yeni geldikleri bu mekanda yer edinmelerini olumsuz anlamda etkiliyor.

Suriyeliler Gaziantep'te kendilerince korunaklı alanlarda yaşamayı tercih ediyor. Yer edinme pratiklerinde yeni gelen mekana bir güvensizlik hakim. Yerinden edilme sürecinin hemen akabinde yaşamı sürdürülebilir kılmanın tek yolu para ve/ya işgücü kapasitesini kullanarak gündelik hayatı pratik edebilmek. Parası olan orta ve orta-üst sınıf Suriyelilerin geçici koruma rejimine dahil olmayı tercih etmediklerini görüyoruz. Böylelikle ikamet izni ve de çalışma izni alarak yaşıyorlar. İkamet izni alacak ekonomik durumu olmayan<sup>7</sup> Suriyeliler ise kayıt dışı çalışarak emek piyasasında sömürülüyor. Misafirlik söylemi ve geçicilik enformelliği, enformellik ise suistimal ve sömürüyü beraberinde getiriyor.

Türkiye'deki geçicilik algısı, Suriyelilerin genç kuşaklar açısından geleceğe bir yatırım olarak gördükleri eğitim alanına özellikle önem vermelerine neden oluyor. Ortak dert Türkiye'de bir kuşağın kaybediliyor oluşu. Geçicilik algısı nedeniyle hala kısa - orta vadede geri döneceklerini düşündükleri için Suriyeliler, çocuklarının Arapçayı unutmaması için Arapça eğitim almasını istiyor. Ancak Türkiye'de kalınan süre geçtikçe kalmaya veya gitmeye dair fikirler de değişiyor. Genç kuşak Suriyelilerin eğitimlerine devam edememesi, Türkiye'den ayrılmak isteme sebebi olarak karşımıza çıkabiliyor.

---

<sup>7</sup> İkamet izni önceleri Türkiye'ye yasal giriş yapmış (geçeli pasaportu ve giriş kaşesi olan) Suriye vatandaşlarına verilirken, YUKK'un yürürlüğe girmesinden sonra yasal giriş şartına, bir sene boyunca ekonomik olarak kendi kendine yeterli olacak kadar paranın (aylık 900-1000 TL kadar) bir banka hesabına yatırılması ve özel sağlık sigortası yaptırılması koşulları da eklenmiştir. Bu maddi imkana sahip olmayanların ikamet izni süreleri uzatılmamış; yeni gelenlere ise, yasal girişleri olsa bile, yeterli parayı gösteremedikleri takdirde ikamet izni verilmemiştir.

## Kaynakça

BİNER, Ö. (2016) *Türkiye’de Mültecilik: İltica, Yasallık ve Geçicilik Üzerine Bir İnceleme*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları)

CASTLES, S. (2012) ‘Understanding the relationship between methodology and methods’ içinde C. VARGAS-SILVA (ed.) *Handbook of Research Methods in Migration*, (Londra: Edward Elgar Publishing), 7-25.

DURIEUX, J.F. (2014) ‘Temporary Protection: Hovering at the Edges of Refugee Law’ içinde MABRUS, M., WESSEL, R. A. (ed) *Netherlands Yearbook of International Law*, 221-253.

JANSEN, S. & LÖFVING, S. (2009) ‘Introduction: Towards An Anthropology of Violence, Hope and the Movement of People’ içinde *Struggles For Home, Violence, Hope and the Movement of People*, JANSEN, S. & LÖFVING, S. (ed.) (Oxford: Berghan Books), 1-25.

FAIST, T. (1997) ‘The Crucial Meso-Level’ içinde *International Migration, Immobility and Development: Multidisciplinary Perspectives*, HAMMAR, T. BROCHMANN G., TAMAS, K., FAIST, T. (ed.) (Oxford: Berg), 187-217.

GLICK-SCHILLER, N. & ÇAĞLAR, A. (2016) ‘Displacement, Emplacement and Migrant Newcomers: Rethinking Urban Sociabilities within Multiscalar Power’, *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 23: 1, 17-34.

KELLY, T. (2009) ‘Returning to Palestine: Confinement and Displacement under Israeli Occupation’ içinde *Struggles For Home, Violence, Hope and the Movement of People*, JANSEN, S. & LÖFVING, S. (ed.) (Oxford: Berghan Books), 25-43.

KÜMBETOĞLU, B. (2012) ‘Göç Çalışmalarında “Nasıl” Sorusu’ içinde *Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartışmalar*, IHLAMUR-ÖNER, S. G., ÖNER-ŞİRİN, N. A. (ed) (İstanbul: İletişim Yayınları)

MALKKI, L. H. (1995) *Purity and exile: Violence, Memory, and National Cosmology Among Hutu Refugees in Tanzania*, Chicago: The University of Chicago Press

ÖZTÜRK, N. Ö. (2015) *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık)

TURTON, D. (2003) 'Conceptualising Forced Migration' *Refugee Studies Center Working Paper Series* 12, Bkz: <http://www.rsc.ox.ac.uk/files/publications/working-paper-series/wp12-conceptualising-forced-migration-2003.pdf> (Son erişim: 25 Şubat 2016)

ZETTER, R. (2007) 'More Labels, Fewer Refugees: Remaking the Refugee Label in an Era of Globalization' *Journal of Refugee Studies*, 20, 172-192.

Bu çalışma AB Türkiye Delegasyonu Sivil Düşün Programının desteği ile yürütülen Çeşitlilik ve Stratejik Davalama Ağı Projesi kapsamında hazırlanmıştır.

